

Watervogeltellingen in Nederland

Nieuwsbrief seizoen 2014/2015, nr 2, oktober 2014

Nederland is bij uitstek een land van wetlands en watervogels. Met watervogeltellingen worden objectieve gegevens verzameld over aantallen, verspreiding en de veranderingen daarin. Het landelijke project vindt plaats in het kader van het Netwerk Ecologische Monitoring en wordt ondersteund door het Ministerie van Economische Zaken, Rijkswaterstaat Centrale Informatievoorziening en het Centraal Bureau voor de Statistiek. De landelijke coördinatie wordt verzorgd door Sovon Vogelonderzoek Nederland. De tellingen worden uitgevoerd door een groot aantal waarnemers van vogelwerkgroepen, behorende instanties, provincies en instituten. Er worden maandelijks tellingen uitgevoerd in monitoringgebieden (alle watervogelsoorten, in Rijkswateren en overige Vogelrichtlijngebieden), pleisterplaatsen (ganzen en zwanen) en in januari de Midwintertelling.

Beste tellers,

Nijmegen, 29 september 2014

Op het moment van schrijven is er nog geen massale aankomst van arctische ganzen gemeld, zoals een jaar geleden het geval was. De eerste groepjes zijn echter al weer gezien en de rest zal spoedig volgen. Half oktober zullen we met zijn allen kijken hoe de stand van zaken is, en kunnen we controleren of het bijvoorbeeld inderdaad een goed seizoen voor Knobbelzwanen wordt, zoals regionale onderzoeken suggereren.

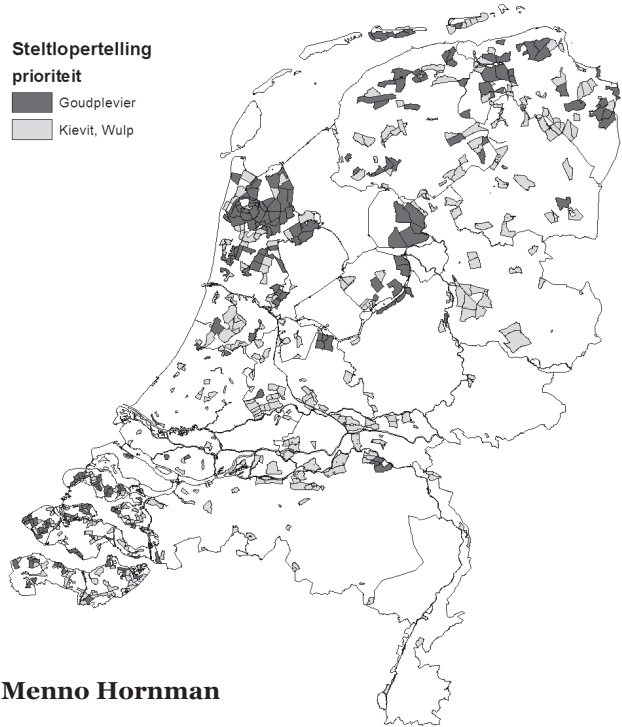
Dan vindt ook de eerste internationale telling van Goudplevieren plaats (tweede half november). De voorbereiding voor de telling in oktober loopt op volle toeren en veel waarnemers hebben inmiddels al telgebieden geclaimd. De kaart laat zien waar nog tellers worden gezocht. Het is vooral belangrijk de gebieden die nog open staan voor de Goudplevier (de donkere arcering) goed af te dekken. Claimen van telgebieden kan online, via <http://portal.sovon.nl/portal/vacant/deel/1>. Uiteraard kun je ook de regiocoördinator of de landelijke coördinator Romke Kleefstra hiervoor benaderen (zie adressen achterop).

In ons land combineren we deze telling met het tellen van Kieviten en Wulpen in zo veel mogelijk gebieden. Kieviten lijken in het najaar in toenemende mate Denemarken te prefereren boven Nederland. Dat heeft misschien te maken met klimaatfactoren, maar ook met veranderingen in graslandgebruik, zoals Jan Schoppers aangeeft. Erg benieuwd zijn we ook naar de aantallen Grote Zilverreigers in oktober, tijdens de slaapplaatstelling van deze soort. Afgaande op meldingen van bijv. trektellers in augustus en september, zijn de verwachtingen bij coördinator Olaf Klaassen hooggespannen.

Een blik over de grens is altijd nuttig om de eigen horizon te verbreden. Romke neemt ons daarom mee naar de Franse baaien en estuaria en vertelt wat over onderzoek aan Bonte Strandloper en Kanoet aldaar.

Ik hoop van harte dat de oktobertelling onder gunstige weersomstandigheden zal plaatsvinden. Veel telplezier!

**Steltloper telling
prioriteit**
■ Goudplevier
■ Kievit, Wulp

Menno Hornman

Nederland (binnenland):

11 oktober monitoringgebieden, ganzen- en zwanentelling, goudplevierentelling

Overige teldata

15 november monitoringgebieden, ganzen- en zwanentelling
13 december monitoringgebieden, ganzen- en zwanentelling

17 januari midwintertelling, monitoringgebieden, ganzen- en zwanentelling
14 februari monitoringgebieden, ganzen- en zwanentelling

14 maart monitoringgebieden, ganzen- en zwanentelling

18 april monitoringgebieden, ganzen- en zwanentelling
2 mei telling Brand- en Rotgans
16 mei selectie van monitoringgebieden
13 juni selectie van monitoringgebieden

NB. Bij voorkeur niet van de teldatum afwijken, echter bij slecht weer of andere overmacht kunnen tellingen nog één dag voor tot twee dagen na de teldatum worden uitgevoerd.

Waddengebied:

11 okt steekproeftelling, ganzen- en zwanen goudplevierentelling (12.26 - HW 126)

(tussen haakjes tijdstip hoog water & cm verhoging)

2014
8 november integrale telling (10:05 - 122)
13 december steekproeftelling, ganzen- en zwanentelling (12:44 - 77)
10 januari integrale telling (12:25 - 87)

2015
21 februari steekproeftelling, ganzen- en zwanentelling (11:45 - 90)
21 maart steekproeftelling, ganzen- en zwanentelling (10:40 - 90)
18 april integrale telling, telling Brand- en Rotgans (10:25 - 86)
2 mei telling Brand- en Rotgans (9:56 - 81)
23 mei integrale telling (13:55 - 100)
20 juni steekproeftelling (13:06 - 111)

Ganzen en zwanen

Vorig jaar vond er rond het moment van schrijven (29 september) een massale aankomst van Kolganzen plaats. Tot nu toe was er nog maar mondjesmaat aanvoer van arctische ganzen (voor de zwanen is het nog te vroeg, de aankomst van Grauwe Gans en Brandgans is lastig te bepalen vanwege de grote aantallen broedvogels). Alleen van de Kleine Rietgans worden sinds 20 september in toenemende mate zowel overvliegende als pleisterende groepen in Fryslân gemeld. Thijs de Boer had op 28 september al bijna 2500 vogels aan de grond. Berichten uit de broedgebieden op Spitsbergen wijzen op hoge aantallen predatoren (Poolvossen), wat niet bevorderlijk zal zijn geweest voor het broedsucces (F. Cottaar, J. Madsen). Zal het aantal Kleine Rietganzen dit najaar nog lager uitpakken dan in voorgaande jaren?

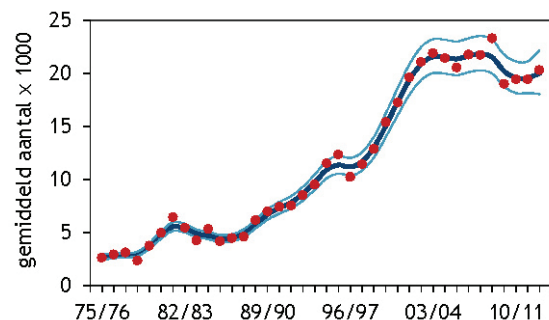
Van de Kolgans zijn nog steeds weinig echte trekkers gemeld. Trektelposten zagen er tot dusverre hooguit 24 op één dag (www.trektellen.nl), terwijl aan de grond hooguit 100 vogels werden gezien (afgezien van vermoedelijke eigen broedvogels, www.waarneming.nl). Ook bij de oosterburen houden de aantallen nog niet over. Verrassend genoeg werden 25 september al 800 Kolganzen aan de Niederrhein bij Rheinberg gezien. In het oosten van Duitsland, daarentegen, werden tot nu toe hooguit tientallen vogels gemeld (vooral vanaf 23-24 september, www.ornitho.de). Pas op 27 september werden voor het eerst halsbanden in NW-Europa gemeld, twee in Estland (www.geese.org). Ze zijn dus onderweg. Toendrarietganzen verblijven sinds 14 september in snel toenemende aantallen in het oosten van Duitsland, met name in Mecklenburg-Vorpommern, Brandenburg en langs de Elbe in Niedersachsen. Op veel plekken zijn er honderden aanwezig, langs de Elbe zelfs een concentratie van 2800 op 24 september. Van deze soort zijn inmiddels ook de nodige halsbanden gemeld in Duitsland (4) en Estland (2), waaronder vogels die normaliter later in de winter in Nederland opduiken. Toendrarietganzen zijn dus duidelijk eerder terug dan de Kolganzen, maar ook hier geldt dat ze nog nauwelijks in onze contreien zijn verschenen (en dus

later zijn dan in 2013).

Rotganzen zijn wel in behoorlijke aantallen terug. Bij de watervogeltelling van half september werden tot nu toe 260 vogels ingevoerd. Trektellers zagen vooral op 22 september (dus na de telperiode) grote aantallen passeren. Losse waarnemingen wijzen momenteel op de aanwezigheid van groepen tot 300-500 individuen, op locaties in de Waddenzee en het Deltagebied. Van deze soort zullen dus in ieder geval bij de komende telling de aantallen behoorlijk zijn toegenomen t.o.v. september.

Verder zou het komende seizoen wel eens grote aantallen Knobbelzwanen kunnen gaan opleveren. Zowel uit Groningen (Zwanenwerkgroep Groningen) als uit de omgeving van Almere (Zwanenwerkgroep Flevoland) wordt melding gemaakt van een goed broedseizoen, waarschijnlijk bevorderd door de slappe winter en de hoge temperaturen in het voorjaar. De seizoensgemiddelden van Knobbelzwanen zijn sinds 2003/04 stabiel (overeenkomstig de BMP trend bij de broedvogels sinds 2004). In de recente koudere winters nam het aantal Knobbelzwanen zelfs licht af. Mogelijk kruipen ze nu weer iets uit het dal.

Kees Koffijberg

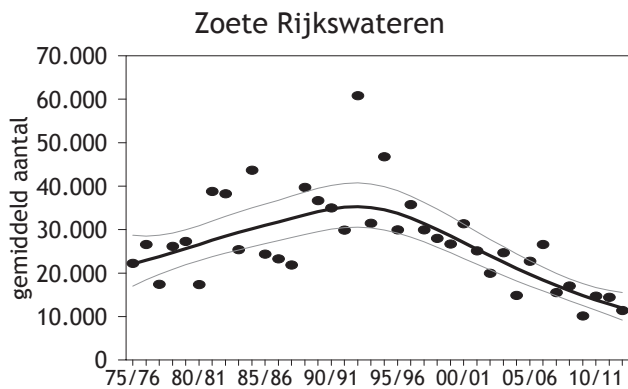

Figuur 1. Landelijke trend van Knobbelzwaan (seizoensgemiddelden), zoals die later dit jaar in het nieuwe watervogelrapport verschijnt. Weergegeven zijn de jaarlijkse seizoensgemiddelden (punten), de trend (dikke lijn) en het betrouwbaarheidsinterval rond de trendlijn (dunne lijn).

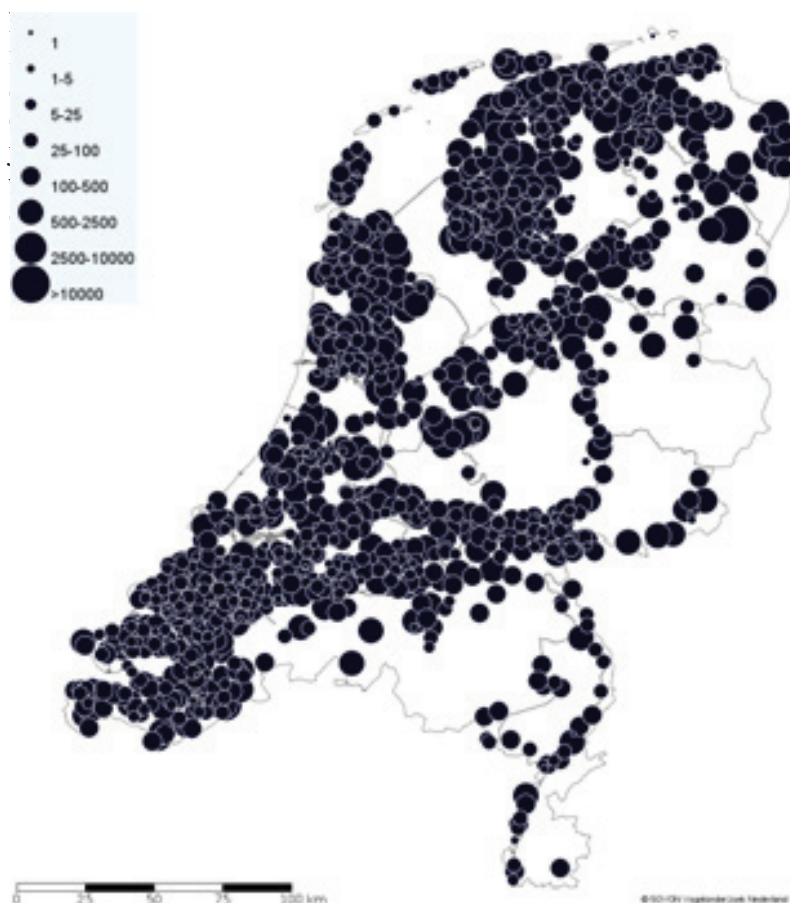
Kievit zowel in voor- als najaar in zwaar weer

Als broedvogel zit de Kievit bij ons al decennia lang in een flinke dip. Vanaf 1990 zijn de aantallen bijna gehalveerd. Bij de wintervogels zien we een ander beeld. Tot halverwege de jaren negentig zien we landelijk een toename, maar daarna neigt de ontwikkeling naar afname. Deze afname wordt vooral ingegeven door de Zoete Rijkswateren. In de Regionale gebieden is de soort, ondanks grote jaarlijkse verschillen, al bijna 35 jaar stabiel. In het Waddengebied en de Zoute Delta zijn de aantallen over die periode toegenomen, maar recent lijkt er in de Delta een afname ingezet.

Eens in de vijf of zes jaar wordt er in heel NW-Europa een telling georganiseerd van steltlopers in het binnenland. In oktober en november staat weer zo'n telling op de agenda. In die maanden zijn veel Kieviten uit Fenno-Scandinavië bij ons te gast. In de laatste Limosa staat een verslag van de telling in 2008 en er wordt ook ingegaan op de herverdeling binnen Europa (zie <https://www.sovon.nl/nl/publicaties/pleisterende-goudplevieren-en-kieviten-nederland>). De aantallen zijn in Denemarken toegenomen terwijl die in Groot-Brittannië en Nederland afnamen. Door

Figuur 1. Kievit, aantalsontwikkeling in de Zoete Rijkswateren in 1975/76-2012/13.

Figuur 2. Kievit, verspreiding en aantallen in oktober en november 2008.

zichtjager die zijn prooi, wormen en insecten, lopend vangt. Als het gras te lang is, zoals tegenwoordig meer voorkomt in het winterhalfjaar, haakt de soort af. Kievit en Goudplevieren werden in Friesland in 2003 dan ook vooral gezien op pas gemaaid grasland. Of ook de toename van sommige roofvogels meespeelt, is onduidelijk.

De Kievit wordt standaard in alle watervogel monitoringgebieden geteld. Daarnaast hopen we dat alle ganzen- en zwanentellers de Kievit en ook Goudplevier en Wulp zullen tellen. Er zijn nog vacante ganzen- en zwanentelgebieden die voor de binnenlandse steltlopertelling geclaimd kunnen worden (<http://portal.sovon.nl/portal/vacant/map/3>).

Let op: ganzen- en zwanentellers die deze steltlopers willen tellen, worden verzocht om hun eigen gebied te claimen en na de telling de telgegevens daar apart in te vullen! Het lijkt wellicht wat omslachtig en dubbel, maar in de praktijk zal het extra invoerwerk meevallen, en zodoende kunnen we snel een overzicht maken. Hopelijk zien we weer een prachtige deelname, zoals in 2008.

Jan Schoppers

Slaapplaatsen: Grote Zilverreiger-telling met hooggespannen verwachtingen

In oktober staat de eerste slaapplaatstelling van Grote Zilverreigers van dit seizoen op het programma. De verwachtingen zijn hooggespannen vanwege de topaantallen die in september zijn gezien.

De instroom van buitenlandse 'grote zilvers' begon dit jaar vroeger dan anders. Al eind augustus en begin september zagen trektellers soms enkele tientallen per dag passeren, en ook de watervogeltellers noteerden half september ongeëvenaarde aantallen. Dat belooft nog wat, want de trekpiek valt doorgaans in oktober.

Voor slaapplaatstellers zijn dit leuke berichten, want 18 oktober staat de eerste Grote Zilverreiger-telling

van het seizoen op het programma (18 oktober is voorkeursdatum, telperiode is 11 t/m 26 oktober). Daarna volgen nog tellingen op 20 december en 21 februari. De oktobertelling is meteen de lastigste. De zilverreigers zijn nog niet zo honkvast als later in het winterhalfjaar. Dat betekent dat het soms even zoeken is waar ze zitten. Bovendien zijn de bomen nog in blad. Op sommige slaapplaatsen is een goede telling alleen mogelijk op basis van aanvliegende vogels. Op tijd beginnen dus! De zon gaat onder rond 18.45 uur dus we raden aan om rond 17.45 uur te starten met de telling.

Olaf Klaassen

De Franse Wadden, *Bécasseau variable* & *Bécasseau maubèche*

Wanneer we in deze nieuwsbrief schrijven over het wad, dan betreft dat meestal onze eigen Waddenzee of het Duitse en Deense deel ervan, Britse estuaria of de Banc d'Arguin. Zelden halen we Frans wad aan, terwijl dat land over een kustlijn van bijna 6500 km beschikt! Die kustlijn is op te delen in drie grote stukken, namelijk het noordwestelijke deel langs het Kanaal, het zuidwestelijke deel dat grenst aan de Atlantische Oceaan en de Mediterrane kust langs de Middellandse Zee. In toenemende mate worden daar steltlopers onderzocht (o.a. vanuit de universiteit van La Rochelle), terwijl wintertellingen al sinds eind jaren zeventig lopen. Sinds 2000 worden belangrijke regio's maandelijks op wadvogels geteld.

In het nieuwste bulletin van de Wader Study Group zijn de resultaten voor de Bonte Strandloper uitgewerkt. Terwijl die bij ons in de Waddenzee in de trek-tijd piekt, is de *Bécasseau variable* op het Franse wad vooral een overwinteraar, met de grootste aantallen gedurende de midwinter. De laatste tien jaar bedraagt het aantal bontjes gemiddeld zo'n 312.000, waarvan een derde langs de kust van het Kanaal en twee derde langs de Atlantische kust. Over de afgelopen 37 jaar bleven de Franse aantallen opvallend stabiel, terwijl we in de Waddenzee een duidelijke toename zien, inclusief een verschuiving van de najaarspiek van september richting november. Daarmee laten de Fransen zien dat hun baaien en estuaria bijna een kwart van de overwinterende Bonte Strandlopers herbergen. De overwinteraars zijn vooral van Scandinavische en Russische origine (*alpina*-ondersoort), maar het is onduidelijk in hoeverre ook andere ondersoorten de Franse kusten gebruiken. In het voorjaar lijken op de

Atlantische kust met name Groenlandse en IJslandse bontjes te scharrelen (ondersoorten *arctica* en *schinzi*). Op basis van ringonderzoek, biometrie en isotopen hopen de Franse onderzoekers een vinger achter het voorkomen van de verschillende ondersoorten langs de Franse kust te krijgen.

Voorts is onderzocht wat de kusten van Normandië en Bretagne langs het Kanaal aan voedsel te bieden hebben voor Kanoeten (zie Ardea 101: 87-98). In de baaien van Mont Saint-Michel, Saint Briec en Les Veys overwinteren in totaal tussen de 5000-10.000 Kanoeten, met sterke variaties per baai en per jaar. Bij Mont Saint-Michel, waar doorgaans de grootste concentraties zitten, bleek de bodemfauna gedomineerd te worden door Nonnetjes. Deze soort besloeg meer dan 90% van het menu van de *Bécasseau maubèche*. Bij Saint Briec kwamen Tere Platschelpen in zeer hoge dichtheden voor. Dat is niet bepaald de meest aantrekkelijke prooi voor de Kanoet, vanwege het relatief lage aandeel vlees in relatie tot de hoeveelheid schelp. Hij was echter dusdanig talrijk dat de Kanoeten in sommige jaren Saint Briec verkozen boven Mont Saint-Michel met zijn Nonnetjes. Bij Les Veys was het qua voedselaanbod allemaal wat minder. Hier werden maar weinig Kanoeten aangetroffen, die van alles wat aten.

De tellingen en het onderzoek langs de Franse kusten liggen in de lijn van wat er op ons wad gebeurt en dragen bij aan een steeds completer plaatje van het voorkomen van steltlopers langs de Europese kusten. Mooi werk!

Romke Kleefstra

Watervogeltellingen (Alle coördinatoren zijn telefonisch te bereiken via 024-7 410 410)
• **projectcoördinatie** Menno Hornman (menno.hornman@sovon.nl)
• **formulieren etc.** Michel Klemann (michel.klemann@sovon.nl)

Wie coördineert wat: regiocoördinatie

De eerstgenoemde persoon coördineert de maandelijkse tellingen, voor de midwintertelling is er soms een aparte coördinator.

(ZO) Zoute Delta Mervyn Roos (06-12 21 81 34, mervyn.roos@rws.nl)
(NH) Noord-Holland Michel Klemann (024-7 410 410, michel.klemann@sovon.nl)
(ZH) Zuid-Holland Jan-Willem Vergeer (024-7 410 410, jan-willem.vergeer@sovon.nl)
(ZL) Zeeland Jan-Willem Vergeer (024 7 410 410, jan-willem.vergeer@sovon.nl)
(FR) Friesland Romke Kleefstra (06-10 64 66 40 romke.kleefstra@sovon.nl)
(GR) Groningen Kees Koffijberg (024-7 410 410, kees.koffijberg@t-online.de), *Midwintertelling* VACANT
(DR) Drenthe Jaap Ruiter (0591-382070, jaap-ruiter@planet.nl), *Midwintertelling* Harold Steendam (0592-273845, harold_steendam@hotmail.com)
(FL) Flevoland Jan Schoppers (024-7 410 410, jan.schoppers@sovon.nl)
(OV) Overijssel Symen Deuzeman (024-7 410 410, symen.deuzeman@sovon.nl)
(GL) Gelderland Jan Schoppers (024-7 410 410, jan.schoppers@sovon.nl)
(UT) Utrecht Michel Klemann (024-7 410 410, michel.klemann@sovon.nl)
(NB) Noord-Brabant Vincent de Boer (024-7 410 410, vincent.deboer@sovon.nl)
(Li) Limburg Ton Cuijpers (0475-551579, a_cuijpers@hetnet.nl)
(WG) Waddengebied Romke Kleefstra (06-10 64 66 40 romke.kleefstra@sovon.nl)
(RG) Grote Rivieren Jan Schoppers (024-7 410 410, jan.schoppers@sovon.nl)

Informatie over coördinatie in (IJ) IJsselmeergebied, (RM) Randmeren, (BR) Beneden Rivieren, (NZ) Noordzee via Sovon Menno Hornman (024-7 410 410, menno.hornman@sovon.nl)

Deze nieuwsbrief wordt toegezonden aan tellers en/of coördinatoren. De resultaten van de komende telling a.u.b. zo spoedig mogelijk naar Sovon Vogelonderzoek Nederland, Antwoordnummer 98189, 6500 VA Nijmegen sturen. Vergeet niet de gebiedscodes in te vullen. Een postzegel is niet nodig!

Nb! In deze nieuwsbrieven genoemde aantallen zijn voorlopig en vaak nog onvolledig! Ze zijn dus niet geschikt voor verder gebruik.